

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Atlantic advices: the Atlantic world in the Dutch periodical press, ca 1635-1795

Baakman, E.J.

Citation

Baakman, E. J. (2023, January 31). *Atlantic advices: the Atlantic world in the Dutch periodical press, ca 1635-1795*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3513897>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3513897>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

SUMMARY IN DUTCH

Atlantische Advysen

De Atlantische wereld in de Nederlandse periodieke pers, ca. 1635-1795

De vroegmoderne tijd was een tijd van Europese expansie en nieuwe verbindingen, niet alleen in Azië maar ook in Afrika en de Atlantische wereld. De Nederlandse Republiek speelde hier steeds een relevante rol in gedurende de zeventiende en achttiende eeuw: eerst als Nederlands territoriaal imperium, later als een zeevarend imperium gebaseerd op handelaren, tussenpersonen, en geldschietters uit de Republiek. De overzeese expansie, in het bijzonder de Nederlandse, viel grotendeels samen met de opkomst van de gedrukte pers die vanaf 1618 enerzijds verslag deed van Europees nieuws, maar anderzijds vanaf het begin ook aandacht had voor de koloniën in Amerika en Afrika.

In dit proefschrift staat berichtgeving over de Atlantische wereld in de periodieke pers centraal. Het laat zien hoe ‘gewone’ lezers zich een beeld konden vormen van een wereld die ver achter hun dagelijkse horizon lag: in de eerste helft van de zeventiende eeuw Brazilië en daarna de koloniale strijd om de Cariben vanaf 1650. In de achttiende eeuw traden de voortdurende confrontaties tussen de Fransen en de Engelsen in Noord-Amerika op de voorgrond en steeds prominenter kwamen ook de slavenhandel en slavernij in beeld. Door een *longue durée* perspectief te nemen wordt zichtbaar hoe deze berichtgeving zich door de tijd heen ontwikkelde in een periode waarin de Republiek steeds een andere positie innam in de geopolitieke constellatie en de Atlantische wereld in belang voor Europa toenam. Daarnaast laat deze studie zien welke nieuwsnetwerken aan de informatie-uitwisseling ten grondslag lagen en hoe deze door de geopolitieke ontwikkelingen beïnvloed werden, maar op hun beurt ook weer invloed hadden op geopolitiek. Het lange termijn perspectief biedt bovendien de mogelijkheid om de ontwikkeling van de periodieke pers en de Atlantische wereld over een langere periode te bestuderen.

De vroege verslaglegging over het Nederlands Atlanticum staat centraal in het eerste hoofdstuk. Op basis van een bijzondere collectie kranten laat ik zien hoe de Amsterdamse kranten, en dan met name de *Courante uyt Italien ende Duytschlandt* van Jan van Hilten en

de *Tijdinghe uyt verscheyde quartieren* van Broer Jansz tussen 1637 en 1643 verslag doen over de Atlantische wereld en hoe dat leidt tot het ontstaan van trans-Atlantische connecties in de Nederlandse pers. Een belangrijk thema in de kranten was nieuws over de zilvertloten, die van groot belang waren voor de Europese (oorlogs)economie. Aan de Spaanse kant betekende de komst van een zilvertloot nieuwe fondsen voor de oorlog tegen de Republiek, terwijl de Nederlanders steeds hoopten de vloot, in navolging van Piet Heyn, te bemachtigen. De bewegingen van de vloot werden dan ook nauwlettend gevolgd. Daarnaast vierde de Republiek in deze periode haar hoogtijdagen in Nederlands-Brazilië onder het gouverneurschap van Johan Maurits. De berichtgeving richtte zich met name op de territoriale expansie in het noordwesten van Brazilië en confrontaties met de Habsburgers. Om het koloniale project in Brazilië tot een succes te maken zette de Republiek ook de eerste stappen in de trans-Atlantische slavenhandel, wat direct zichtbaar werd in de berichtgeving. De verovering van Elmina (1637) en Angola (1641) werden uitgebreid gerapporteerd en nieuws over de aankomst van slaafgemaakte Afrikanen bereikte Nederlandse lezers via cargolijsten die meekwamen met het Braziliaanse nieuws. Tegelijkertijd was er ook ruimte om de diplomatieke betrekkingen met Afrikaanse heersers te aan bod te laten komen. De kranten positioneerden het nieuws uit Brazilië, de zilvertloten, en de slavenhandel in de context van het conflict met Spanje – dat in 1621 na het aflopen van het Bestand weer hervat was – en derhalve domineerde een patriottische toon in de berichtgeving.

Na het ‘Nederlandse moment’ in het midden van de zeventiende eeuw kromp het Atlantisch imperium van de Republiek stevig in. Desalniettemin nam het aantal berichten uit de Atlantische wereld toe en diversifieerde de *Oprechte Haerlemse Courant*, genoodzaakt door de Nederlandse machtsafname, de berichtgeving over het Atlanticum. Deze periode van overgang in de krantenwereld en de Atlantische wereld staat centraal in het tweede hoofdstuk. Nieuwe koloniale projecten zoals Suriname, maar ook militaire confrontaties in de Cariben, kregen relatief weinig aandacht, met name omdat ze niet passen in een *oorlogsnarratief* zoals bijvoorbeeld Nederlands-Brazilië. Een analyse van de zaterdagnummers van drie volledige jaargangen (1640, 1670, en 1700) laat zien dat er belangrijke verschuivingen zijn in de herkomst van het trans-Atlantische nieuws. Waar het in de jaren 1640 nog primair vanuit Nederlandse koloniën, in het bijzonder Brazilië, kwam, was in de tweede helft van de zeventiende eeuw een duidelijke verschuiving zichtbaar naar Franse, maar vooral Engelse nieuwsberichten; in eerste instantie primair de Cariben, maar vanaf de achttiende eeuw ook Noord Amerika. De onderliggende nieuwsnetwerken liepen

duidelijk niet meer alleen via imperiale lijnen, maar waren gebaseerd op regionale verspreiding voorafgaand of parallel aan verspreiding naar Europa. Deze verschuivingen betekenden ook de opkomst van andere nieuwsverhalen uit de Atlantische wereld: natuurfenomenen, koloniale projecten, Afrika en een focus op slavenopstanden in de Cariben. Bovendien kwam er vanaf 1650 een nieuw genre op in vorm van de *mercuren*, jaaroverzichten van het nieuws die de kranten aanvullen en zich in veel gevallen ook op de krant baseren.

In het derde hoofdstuk staat de berichtgeving over de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), in de Atlantische geschiedenis Franse en Indiaanse Oorlog genoemd, centraal. In de loop van de achttiende eeuw verloor de Republiek meer en meer haar toonaangevende positie in Europa en in de aanloop naar de oorlog, verklaarden de Staten-Generaal de Republiek neutraal. Deze positionering had ook gevolgen voor de periodieke pers, die de neutrale lijn moest respecteren, terwijl ze tegelijkertijd haar leidende positie in Europa langzamerhand verloor. Aan de hand van een drietal sleutelmomenten laat ik zien hoe de kranten noodgedwongen de buitenlandse pers volgen, met name die uit Engeland, waar de pers een stormachtige ontwikkeling doormaakte in de achttiende eeuw. Gezien de geproclameerde neutraliteit zochten de kranten de balans door de gematigde *London Gazette* te volgen in plaats van meer sensationele Londense kranten. Voor de Franstalige kranten in de Republiek, de *Gazette de Leyde* en de *Gazette d'Amsterdam*, was de situatie nog wat uitdagende omdat deze kranten in Frankrijk gelezen worden. Het Engelse perspectief domineerde, al waren er ook een aantal momenten, zoals bij de slag om Fort William Henry in 1757, waar het Franse perspectief ruimte krijgt. Een bijzonder aspect aan dit conflict was bovendien de grote rol voor inheemse volkeren die ook in de berichtgeving goed terug te zien is. De nieuwsberichten benoemden regelmatig de betrokkenheid van inheemse bondgenoten aan Franse en Britse zijde, die dan veelal werden aangeduid als 'onze' of 'hun Indianen'. In 1759 kantelde het conflict in het voordeel van de Britten, waardoor inheemse bondgenoten minder van belang waren voor de strijdende partijen en onder meer de Cherokee zich tegen de koloniale overheersing keerden. Dit betekende ook een verschuiving in de berichtgeving waarin de inheemse bevolking niet langer als bondgenoten, maar als vijanden werden geportretteerd.

Het laatste hoofdstuk richt zich op slavernij en slavenhandel in de tweede helft van de achttiende eeuw. Het uitgangspunt is de berichtgeving over de grote slavenopstand in Berbice in 1763 die uitgebreid aandacht kreeg in de periodieke pers. Vanaf het moment dat nieuws van de opstand de Republiek bereikte in mei 1763 doet de periodieke pers

nauwgezet verslag van de gebeurtenissen in de kolonie. Deze berichtgeving ligt duidelijk in het verlengde van de zeventiende eeuw met de nadruk op het gewelddadige karakter van de opstandelingen en het slachtofferschap van de kolonisten. Waar het patriottische perspectief van Nederlands-Brazilië grotendeels verdwenen was, genereerde een grote opstand in een Nederlandse kolonie nu veel aandacht en lokte deze ook (in beperkte mate) debat uit over het verloop van de opstand en hoe de kolonie gered kon worden. Dat problemen, gerelateerd aan slavernij, in Nederlandse koloniën voor de pers interessant waren, blijkt ook uit de verslaglegging over de Boni-Marron-oorlogen. Ook hier wordt de militaire reactie van het koloniale bestuur alsook (mogelijke) steun vanuit de Republiek nauwgezet gevolgd. Het politieke, en deels publiek gevoerde, debat over de financiering van de steun bleef weliswaar buiten de kranten, maar laat wel duidelijk zien dat het thema leefde in de Republiek. Voor het laatste kwart van de achttiende eeuw laat dit hoofdstuk zien hoe ambigu de rol van de pers in het debat over abolitionisme is geweest. Enerzijds presenteerden kranten slavenopstanden, zoals Berbice in 1763 en in Haiti in 1791, als extreem gewelddadig en problematisch, terwijl ze tegelijk ook verslag deden van politieke debatten over slavenhandel en slavernij in Frankrijk en Groot-Brittannië.

Dit proefschrift laat, ten eerste, zien dat nieuws over de Atlantische wereld vanaf de zeventiende eeuw een constante aanwezigheid was in de periodieke pers. De representatie was aan verandering onderhevig afhankelijk van de geopolitieke situatie en de positie van de Republiek daarin. Ten tweede stelt dit proefschrift vast dat de nieuwstromen tussen de Amerika's en Europa vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw niet zonder meer langs imperiale grenzen liepen, maar relatief vrij door het Atlanticum bewogen. Ten derde is duidelijk geworden dat slavernij vanaf het moment dat de Republiek bij de trans-Atlantische slavenhandel betrokken raakt zichtbaar is in de pers en in toenemende mate aandacht kreeg naarmate de tijd vorderde. Gewone burgers in de Republiek hadden derhalve reguliere toegang tot gevarieerd nieuws over de Atlantische wereld.